

BILJEŠKE

- 1 Grčki Arsakes — sanskrtski vjerojatno Uraśā.
- 2 Grčki Malloi — sanskrtski Mālavā.
- 3 Grčki Oxydrakai — sanskrtski Kśudrakā.
- 4 Dvoplaćenik — vojnik koji za nagradu svoje hrabrosti dobiva dvostruku plaću (u rimskoj vojsci — duplaris, duplicarius), op. cit. Arijan, Aleksandrova vojna, VI, 9; bilj. 45.
- 5 Danas Kandahar.
- 6 Danas Šištān.
- 7 Danas Kirmān.
- 8 Danas Mukrān i Baludžīštān.
- 9 Pješačka tjelesna straža — birana pješačka četa koja se sastoji od samih Makedonaca — op. cit. Arijan, Aleksandrova vojna, VI, 6; bilj. 31.
- 10 Pretpostavlja se da su to bili džaini. (stari pisci ih nazivaju gennoi) koji su, kao i buddhisti u ono doba, predstavljali heterodoksnu vjersku struju suprotstavljenu ortodoksnom brahmanizmu, njegovu kastinskom sistemu i ritualističkoj ortodoksiji.

LITERATURA

Priređeno prema:

ARIJAN, Aleksandrova vojna, prevao Milan Stahuljak, Matica hrvatska, Zagreb 1952.
SMITH, V. A., The Early History of India, Oxford University Press, Oxford 1967.

NEKOLIKO VARONOVIH MISLI O LATINSKOM JEZIKU

Kad govorimo o jezikovlovlju u Rimljana, jedino Marka Terencija Varona možemo istaknuti kao originalnog mislioca. Ostali su se rimski jezikoslovci, gramatičari, uglavnom slijepo povodili za grčkim uzorima. Zbog toga je velika šteta što nam se od Varonova djela *De lingua Latina* sačuvalo samo 6 knjiga od prvotnih 25, i što to djelo i u njegovo doba i kasnije nije imalo većeg utjecaja i odjeka. Čak i danas, kad tkogod spomene Varona i *De lingua Latina*, gotovo svi pomisle na ono „canis a non canendo“ i „lucis a non lucendo“, i tu najčešće prestaje svako daljnje razmišljanje. Ono, međutim, što bi trebalo znati i pamtit i jest, prvo, da nam je ovo djelo glavni izvor podataka o raspi između analogista i anomalista, jer su grčki izvori o tom problemu većinom izgubljeni, i, drugo, da je u njemu Varon iznio nekoliko originalnih misli i opažanja o latinskom jeziku i da je, štoviše, pokušao, kako bismo danas rekli, dati neku skicu njegove strukture.

De lingua Latina imala je trojaku podjelu, na etimologiju, morfologiju i sintaksu. Od toga je sačuvan dio etimologije i morfologije.

U knjizi petoj, kojom počinje do danas sačuvan dio cjelokupnog djela, Varon prvo govori o tome zašto je etimologija zanimljiva. Riječi, naime, mijenjaju i oblik i značenje. *Multa verba aliud nunc ostendunt, aliud ante significabant. Hostis* je nekada bio stranac, a sada je neprijatelj. Ima riječi koje su same po sebi jasne (*quis enim non videt unde Argentifodinae?*) i još puno više onih koje nisu, i stoga Varon želi objasniti *quod non apertum, minus apertum, obscurum est, quod latet*. Tu počinju one poznate naivne „etimologije“ koje su danas smiješne. No treba pomisliti na to u koje su vrijeme i na kojem stupnju razvoja znanosti o jeziku one nastale. Mi s punim pravom Varona zovemo polihistorom. On je uistinu akumulirao sva znanja koja je mogao u vrijeme u kojem je živio, znao je valjda gotovo sve što se tada moglo znati. A to za etimologiju, za ono što je ona danas, nije bilo ni izdaleka dosta. Osim toga, Varon nije razlikovao sinkronijski i dijakronijski pristup jezičnom materijalu. Kao što bismo mogli i pretpostaviti, sinkronijski su mu opažaji dobri, čak izvrsni, a dijakronijski uglavnom upravo katastrofalni. Točnije, katastrofe su ondje gdje se nije poslužio dijakronijom.

Varon je jasno vidio da su riječi *eques*, *equitatus* i *equus* međusobno povezane i da su prve dvije izvedene iz treće. Isto je tako opazio da ljudi neke životinje razlikuju po spolu i onda ih različito zovu (npr. *equus* i *equa*), a neke tako ne razlikuju (npr. *corvus*, iako u prirodi postoje i ženske i muške vrane). To je objasnio time što su se Rimljani konjima bavili i bilo im je važno razlikovati kobilu od pastuha, dok im je za vrane bilo svejedno jesu li vrane ili „vranovi“. Još je zgodniji primjer s golubovima. Nekada je postojala samo *columba*, a kad je kućni uzgoj ptica došao u modu i kad je postalo važno razlikovati golube i golubice, stvoren je naziv *columbus*.

Sve su promjene riječi dvovrnsne. U jednim postoji pravilnost, a u drugima ona ne postoji. Pravilne promjene, koje obuhvaćaju sklonidbu i sprezanje, Varon naziva *declinatio naturalis*, a nepravilne, koje obuhvaćaju svako izvođenje riječi, *declinatio voluntaria*. Kao primjer za nepravilnost i nepretkažljivost izvedenica navodi slijedeće pojave: prema *ovis* nastalo je *ovile*, prema *sus suile*, pa bismo i prema *bos* očekivali *bovile*. Međutim, ta se riječ ne koristi, već druga, i to — *bubile*.

Sve se latinske riječi dijele na promjenljive (*verba fecunda*) i nepromjenljive (*verba sterilia*). Prva je vrsta riječi ona koja *declinando ex se parit multas formas*, a druga ona koja *ex se parit nihil*. Promjenljive se riječi dalje dijele po tome jesu li obilježene kategorijom padeža ili vremena, te se po tome dijele na četiri podvrste, po binarnom principu, ovako:

casus	tempus		
+	—	nomina	npr. lector
—	+	verba	legere
+	+	participia	legens
—	—	adverbia	lecte

Latinske glagolske oblike, pak, dijeli Varon po kategorijama vremena i vida ovako:

18

vrijeme vid	prošlo	sadašnje	buduće
nesvršeni	discebam	disco	discam
svršeni	didiceram	didici	didicero

U knjigama 8, 9 i 10 izložena je problematika velike raspre između analogista i anomalista, dakle između onih koji smatraju da u svijetu, pa onda i u jeziku, vlada neka temeljna pravilnost — *ἀναλογία*, i onih drugih koji smatraju da je ta sila nepravilnost — *ἀνωμαλία*. Vidljivo je da je Varon temeljito poznao oba pristupa, a moguće je da je o učenju anomalista slušao od samog Krateta iz Pergama za vrijeme njegova boravka u Rimu. Varon se ipak priklanja umjerenoj analogističkoj struji priznavajući i određene nepravilnosti u jeziku. No, pomnije razmatranje ovih dvaju pristupa, njihovi argumenti i implikacije mogu biti predmetom kojeg drugog napisa.

Ljerka Debuš

Pod imenom „Antika i mi“, prije deset godina, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu djelovao je Klub studenata klasične filologije, o kojemu čitamo u prvom broju časopisa „Latina et Graeca“ iz 1973. godine, i to kako o cilju njegova djelovanja, tako i o njegovu radu do početka 1973. godine. Nakon završenog studija u Zagrebu, potpisani je dužnost predsjednika Kluba predao dotadašnjem potpredsjedniku, ali je stjecajem okolnosti rad Kluba nakon toga zamro. Međutim, posljednje djelo Kluba — časopis „Latina et Graeca“ — nadživio je organizacionu formu iz koje je potekao i, evo već osam godina — i kroz ovaj najnoviji petnaesti broj — živi.

Započeo sam ovom reminiscencijom budući da smatram da se o smislu i načinu prezentacije i prisutnosti antike kod nas može govoriti ako podsjetim upravo na Klub i na časopis. Naime, osobno sam, a vjerujem da mogu to reći i za svoju fakultetsku generaciju, prvi put doista stvaralački komunicirao s antikom upravo u radu u Klubu, što sam kasnije nastavio kroz časopis „Latina et Graeca“, nastojeći da tom akcijom pokažem i smisao i način prezentacije i prisutnosti antike kod nas. Pa ako je ta akcija bila dovoljno prepoznatljiva, onda ne bi bilo potrebno neko daljnje objašnjavanje. Međutim, dakako, neke misli o izvjesnim aspektima tematike antika i mi vjerujem da neće biti suvišne u ovoj prilici.

19

„Tkalčić je historijskom motikom u ruci kopao, a Šenoa išao za njim sa srcem i fantazijom. Tkalčić je rekao: dovlje je sezao Kaptol, donle Grič, ovdje je bio Krvavi most, ondje Medvjedgrad, a Šenoa je izveo kanonike, otkrio zlato zlatara Krupića, prolio krv po mostu, izrekao kletvu i jašio zajedno sa Stjepkom Gregorijancem.“

Sedamdesetak nas godina dijeli od tog Matoševa odlomka. Prošlo je stoljeće od atmosfere romantizma iz tog teksta. Pa, iako je vrijeme stubokom metamorfoziralo tu atmosferu, ipak ostaje u našem vlastitom, današnjem životu neki element romantizma koji nam i danas može biti dragocjen da u svojoj mašti oživimo te slike. Međutim, to nije razlog zbog kojega sam citirao Matošev odlomak. Privukao me je, zapravo, time što sam kroza nj osjetio aktivnu svijest o spomeniku, o kulturnoj baštini, odnosno o svojoj vlastitoj baštini koja je upravo bila formirana — kako na razvoju spoznaje o konkretnim ostacima te baštine, koji su bili protumačeni „historijskom motikom“ i historijskom riječju, tako i na onoj interpretaciji „srcem i fantazijom“ i, naravno, pogledom primjerenim aktualnom društvenom trenutku i važećim za taj trenutak.

Očevidno je danas drugo vrijeme, ali i danas postoje uvijek ona dva nivoa na kojima je moguća spoznaja prošlosti i sadašnjosti: racionalni i emocionalni. Nedvojbeno je da se oni često isprepleću.

Kad mislim o emocionalnom aspektu odnosa antike i nas, često se sjetim Vladimira